

відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.

3. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної літературної мови. Тернопіль, 2000. 276 с.

4. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.03.2022 року № 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0273-22>

5. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%F2%E5%F0%EC%B3%ED>.

6. Скрипченко О.Т. Термінологічний словник з дисципліни «Вогнева підготовка» Дніпро: ТОВ ВКФ «Візіон», 2020. 64 с.

7. СУМ–11 – Словник української мови : в 11-ти томах. URL: <http://sum.in.ua/>.

8. Шеремет Н. Правнича термінологія української мови та процеси творення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології. 2013. № 765. С. 120–123.

Васюта Юлія Володимирівна,

ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ

ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Дослідження актуальних правових проблем, зокрема, мовної політики, є важливим завданням сьогодення. З огляду на це мовна політика в Україні була і залишається в полі зору науковців: Б. Ажнюка, Н. Артикуци, А. Великої, О. Демської, Н. Дічек, О. Доценко, Ю. Макарець, Г. Проценко, О. Тараненка та інших. Насамперед проблематика визначення та реалізації мовної політики в Україні крізь призму міжнародного досвіду зумовлена вдосконаленням національного та міжнародного законодавства, імплементацією міжнародно-правових норм, задля захисту прав та свобод людини, а також визначенням пріоритетних напрямів реалізації мовної політики у різних галузях життєдіяльності: освіті, діловодстві, судочинстві тощо.

Одним із питань мовної політики на сьогодні постає українська мова, яка є невід'ємним складником нашої держави та важливим елементом її конституційного ладу. Водночас на сучасному етапі розвитку та становлення України як незалежної держави набуло актуальності питання щодо функціонування української мови не лише на національному, але й на міжнародному рівні. Оскільки останнім часом транскордонна злочинність набирає обертів, зокрема, з моменту дії

воєнного стану в Україні, то, з метою удосконалення та прискорення взаємодії компетентних органів держав при розслідуванні кримінальних правопорушень, між правоохоронними та судовими органами розроблено механізм діяльності спільних слідчих груп. Така форма міжнародного співробітництва потребує шляхів забезпечення якісного оформлення кримінальних процесуальних документів, відповідно до встановлених мовних норм. Окрім цього, важливо забезпечити мовну комунікаційність учасників спільних слідчих груп, оскільки це, у свою чергу, може впливати на розслідування кримінальних правопорушень. Також на периферії удосконалення залишається низка питань щодо законодавчого врегулювання функціонування української мови у міжнародному вимірі, враховуючи воєнний період; забезпечення освітнього процесу для українців, які постійно або тимчасово проживають за кордоном; захисту мовних прав закордонних українців; особливостей мовного аспекту у діяльності компетентних органів держави при здійсненні міжнародного співробітництва з надання міжнародної правової допомоги.

Вищезазначене потребує дослідження окремих аспектів механізму захисту мовних прав українців за кордоном, шляхи забезпечення функціонування української мови при здійсненні міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві.

Досліджуване питання можна розглянути в декількох напрямках. Насамперед варто сказати, що мовна політика України знаходить своє відображення у низці міжнародних нормативно-правових актів. При цьому, на нашу думку, зосередимо увагу на Європейській хартії регіональних мов або мов меншин від 05 листопада 1992 року, оскільки саме цей документ є одним із фундаментальних елементів міжнародної законодавчої піраміди щодо функціонування мов, зокрема, української, в міжнародному аспекті. Відтоді, як вищезазначений нормативний акт було ратифіковано, в Україні не стихає дискусія щодо того, які положення національного законодавства відповідають європейським принципам (відповідно до Європейської хартії), а які їм суперечать.

Слушною, зі свого боку, є думка Б. Ажнюка, який вважає, що характер завдань, які вирішуються шляхами мовної політики, дає підстави виділити систему джерел законодавчої бази, задля формування засад, що відображають європейський підхід до мовної політики і мовного планування, зокрема: «1) конституції та національні законодавства європейських держав; 2) міжнародні акти, що є юридичними інструментами, передусім «Рамкову конвенцію про захист національних меншин» (1995 р.); 3) документи рекомендаційного характеру, що не мають юридично зобов'язальної сили, але віддзеркалюють погляди експертного середовища, насамперед, «Загальну декларацію мовних прав», прийнятну на заключному засіданні «Всесвітнього конгресу з мовних прав» у Барселоні в 1996 р. і схвалену ЮНЕСКО, «Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту» (1996 р.) та «Ословські рекомендації ОБСЄ щодо мовних прав національних меншин» (1998 р.); 4) рішення Комітету експертів Ради Європи щодо національних

звітів про виконання європейської мовної хартії та експертні висновки про мовне законодавство конкретних держав, які надаються різними європейськими структурами, зокрема, ОБСЄ, Венеціанською комісією; 5) наукові публікації з проблем мовного планування» [1, с. 102–103]. Прикладом останнього пункту системи джерел законодавчої бази, власне, наукових публікацій, є, на нашу думку, такі праці: А. Великої «Мовне планування як складник державної мовної політики»; Б. Ажнюка «Мовна політика: національна ідентичність і європейські цінності»; А.Берегасі, В.Газдага, С. Черничка «Методика досліджень у сфері мовної політики».

Окрім генезису функціонування української мови, що реалізується у національному та міжнародному законодавствах, варто акцентувати увагу на освітньому, науковому та виховному аспектах забезпечення мовної політики, оскільки в умовах воєнного стану українці (зокрема, жінки та діти) знаходять притулок за кордоном, пристосовуються до умов життя в інших країнах, продовжують здобувати освіту, працювати у різних сферах діяльності. Як зазначають у своїх працях дослідники, крізь трьохвимірну парадигму має спрямовуватися діяльність освітніх структур, з метою якісного впровадження правописних норм у професійну діяльність науково-педагогічних працівників, задля формування компетентної особистості здобувачів освіти. Навчання, дослідження, виховання – три взаємозалежні і взаємодоповнюючі елементи [8, с. 189]. Прикладом захисту норм української мови в освітньому процесі слугує офіційне використання української мови в Прудентополісі у штаті Парана в Бразилії, де її збереження і розвиток має важливе значення серед португальської та англійської мов у науці й культурі [9]. Незважаючи на це, залишається потреба у розробленні навчальних програм та підручників українською мовою для дітей, що перебувають в іномовних середовищах, в інших країнах. Передусім вищезазначений аспект забезпечить збереження національної та мовно-культурної ідентичності українців, які тимчасово або постійно проживають за кордоном.

Щодо питання функціонування української мови на міжнародному рівні в правовому аспекті також варто звернути увагу і на положення основного мовного документа в Україні – Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII, де відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 3 зазначено, що одним із важливих завдань цього Закону є поширення української мови у світі та сприяння в задоволенні мовних потреб закордонних українців і громадян України, які проживають або тимчасово перебувають за межами України [4]. Проте, на нашу думку, доцільно запровадити мовні стандарти функціонування української мови у міжнародному вимірі через законодавче врегулювання, а також визначити мовні права закордонних українців у воєнний період.

Крім того, у вивченні питання функціонування української мови в міжнародному напрямі увагу привертає окреме положення Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року,

а саме: розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» глава 43 «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» ч. 5 ст. 564 Кримінального процесуального кодексу України, де зазначено: «якщо документи, що підлягають врученню, не містять перекладу українською мовою і складені мовою, яка є незрозумілою особі, зазначеній у запиті, така особа має право відмовитися отримати документи». У цьому разі документи, складені органом досудового розслідування, слідчим, прокурором або суддею для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу, вважаються такими, вручення яких не відбулося особі, визначеній у запиті. Відповідно до ч. 5 ст. 548 КПК України «уповноважений (центральный) орган України може прийняти до розгляду запит, який надійшов від запитуючої сторони електронним, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Виконання такого запиту здійснюється виключно за умови підтвердження надіслання або передачі його оригіналу. Направлення компетентному органу іноземної держави матеріалів виконання запиту можливе тільки після отримання українською стороною оригіналу запиту» [3]. Цей аспект відіграє важливу роль при тлумаченні запиту про міжнародну правову допомогу та складанні кримінальних процесуальних документів спільними слідчими групами, зокрема, на стадії досудового розслідування. Зауважимо, що нині Україна переживає складні часи воєнного стану, але навіть, перебуваючи в таких умовах, правоохоронні органи України продовжують працювати та здійснювати співпрацю з правоохоронними органами іноземних держав.

Як відомо, відповідно до ст. 10 Закону України «Про закордонних українців» від 4 березня 2004 року № 1582-IV «задоволення національно-культурних і мовних потреб закордонних українців та захист їхніх прав як національних меншин в інших державах є невід'ємною складовою частиною зовнішньополітичної діяльності України» [5]. З огляду на вищезазначене, згідно з цим Законом та Річним звітом про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2020 році до повноважень Міністерства закордонних справ України як центрального органу виконавчої влади належать участь у підготовці та укладенні міжнародних договорів України щодо забезпечення прав закордонних українців, створення сприятливих умов та можливостей для задоволення їхніх соціальних, культурно-освітніх, мовних, інформаційних та інших потреб; моніторинг забезпечення прав закордонних українців, пов'язаних зі збереженням і розвитком їхньої етнічної, культурної та мовної ідентичності; надання фінансової підтримки для виконання заходів, що здійснюються громадськими організаціями, зокрема, форумів, конгресів, конференцій, семінарів за участю закордонних українців [5; 6, с. 144].

Окрім цього, у Річному звіті про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як

державної» у 2021 році висвітлено повідомлення Голови Національної поліції України Ігоря Клименка щодо підвищення рівня професійної підготовки працівників Національної поліції України впродовж 2021 навчального року, який зазначив, що в системі службової підготовки проводилися додаткові заняття з української мови та інтерактивні заняття з ділової української мови, зокрема, задля грамотності учасників спільних слідчих груп (уповноважених осіб Національної поліції України) при складанні відповідних документів. Та вже у 2022 році представники Національної поліції України передбачили зміни, які стосуються захисту мовних прав громадян щодо забезпечення з боку Національної поліції України здійснення повноважень, зокрема, збору фактичних даних про наявність або відсутність у діях (бездіяльності) певних осіб ознак порушення вимог Закону [7, с. 106].

Можемо припустити, що удосконалення мовного аспекту в діяльності працівників Національної поліції України дасть можливість забезпечити належний рівень оформлення необхідної документації, при виконанні ними службових обов'язків, зокрема, в діяльності спільних слідчих груп при міжнародному співробітництві з розслідування кримінальних правопорушень. У контексті створення спільних слідчих груп як суб'єктів застосування української мови у кримінальному судочинстві з іноземним елементом доцільно розглянути положення Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 року, де відповідно до ч. 1 ст. 20 цього документа передбачено, що «за взаємною згодою компетентні органи двох чи більше Сторін можуть створити спільну слідчу групу з конкретною метою й на обмежений період, який може бути продовжений за взаємною згодою, для проведення кримінальних розслідувань на території однієї чи більше Сторін, що створили групу» [2]. Вважаємо, що варто було б розробити рекомендації та інструкції щодо правильного оформлення кримінальних процесуальних документів на міжнародному рівні, насамперед запитів про надання міжнародної правової допомоги, відповідно до мовних норм. При цьому, важливою ознакою реалізації мовних прав українців є правильне (передусім грамотне) оформлення документів, які їм вручають.

Отже, як відображено в матеріалах наведених вище, українська мова, виконуючи інтеграційну функцію, є важливим чинником зміцнення державності не лише на національному, але й на міжнародному рівні. Мовна політика нашої держави повинна бути спрямована на забезпечення функціонування української мови серед українців, зокрема їх життєдіяльності за кордоном. Це можливо зробити через модернізацію пріоритетних напрямів трансформації української мови у освітній процес за межами України (розробку навчальних програм, посібників тощо, з урахуванням окремих аспектів мовної політики України); вдосконалення нормативної бази щодо

захисту мовних прав українців, зокрема крізь встановлені стандарти; визначення особливостей мовних прав закордонних українців у воєнний період; забезпечення складання кримінальних процесуальних документів, запитів та документів про надання міжнародної правової допомоги, відповідно до мовних норм, що можливо реалізувати за допомогою визначених рекомендацій та інструкцій. Таким чином, виконання стратегічних завдань мовної політики України у міжнародному вимірі й досягнення визначених цілей забезпечить ефективний правовий та освітній механізми державотворення та утвердження мовної політики нашої держави у світовому просторі.

Список використаних джерел

1. Ажнюк Б. Мовна політика: Україна і світ: Монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. 420 с.
2. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08 листопада 2001 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_518#Text.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
5. Про закордонних українців: Закон України від 04 берез. 2004 р. № 1582-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text>.
6. Річний звіт про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2020 році. Т. Кремінь та ін. Київ: К.І.С., 2021. 176 с.
7. Річний звіт про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2021 році. URL: <https://mova-ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/Report%202021/richniy-zvit-upovnovazhenogo-2021.pdf>
8. Стратулат Н.В., Проценко Г.П. Особливості впровадження нового українського правопису. *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. Вип. 22, Т. V(200) С. 185–193.
9. Українська стала офіційною мовою одного з муніципалітетів Бразилії. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-58826786>.